

[บทความพิเศษ]

เอกศักดิ์ เมืองสองสี

นักศึกษา คณะวิทยาการสื่อสาร

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

“บ้านเก่า บอกเล่าวัฒนธรรม”

ลมหายใจอันแผ่วเบาของชุมชนหัวตลาด

หากจะสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานและการย้ายถิ่นของคนปัตตานี คงจะสาธยายไม่จบภายในวันเดียวเป็นแน่ เพราะเราจะพบความต่อเนื่องยาวนาน และความหลากหลายของผู้คน ไม่ว่าจะเป็นชาวอินเดีย ชาวจีน ชาวอาหรับ หรือแม้กระทั่งชาวมลายู นักวิชาการประวัติศาสตร์และโบราณคดีต่างเชื่อว่าปัตตานีเคยเป็นที่แวะพักจอดเรือ เพื่อแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้าของพ่อค้าหลากหลายเชื้อชาติ จึงทำให้เกิดการผสมกลมกลืนทางชาติพันธุ์ ศาสนา และวัฒนธรรมขึ้น ดังได้มีการค้นพบหลักฐานยืนยันความเก่าแก่ทางประวัติศาสตร์ของดินแดนนี้มากมาย ในเขตเทศบาลเมืองปัตตานี ยังมีประจักษ์พยานสำคัญที่ยังคงปรากฏให้เห็นคนรุ่นหลังได้ศึกษาหลากหลายแหล่ง ดังเช่น ชุมชนหัวตลาด

ตามคำบอกเล่าต่อๆ กันมาของคนเฒ่าคนแก่ที่อาศัยอยู่ในชุมชนหัวตลาด ว่ากันว่าถนนสายนี้เดิมมีคนไทยเชื้อสายจีนอาศัยอยู่เป็นส่วนใหญ่ในอดีต ชุมชนแถบตำบลอานาจะรุมีความเจริญรุ่งเรืองมาก เป็นตัวเมืองของมณฑลปัตตานี มีร้านค้าขายของชำมีเครื่องอุปโภคและบริโภคมากมาย เช่น ถ้วยชาม น้ำปลา น้ำตาล สบู่ เป็นต้น รวมทั้งยาแผนโบราณเริ่มขายตั้งแต่เช้าและเย็น นอกจากเปิดเป็นร้านค้าแล้ว ยังมีของที่วางขายริมถนนมากมาย ทั้งอาหารสดและอาหารแห้ง

ความเก่าแก่ของชุมชนหัวตลาด เห็นได้จากร่องรอยของสถาปัตยกรรมแบบจีนเช่นเดียวกับอีกหลายพื้นที่ที่คนจีนได้ตั้งถิ่นฐานมาก่อน จนกลายเป็นชุมชนที่เป็นย่านสำคัญทางการค้าตราบจนปัจจุบัน ผู้เขียนได้มีโอกาสพูดคุยกับ นพมาศ พรหมนุชาธิป ผู้นำชุมชนคนที่ 3 นับตั้งแต่มีการจัดตั้งเป็นชุมชนหัวตลาดโดยเทศบาลเมืองปัตตานี นพมาศเป็นชาวชุมชนหัวตลาดมาแต่กำเนิด ซึ่งสืบต่อตระกูลจีนปัตตานีจากบรรพบุรุษเป็นรุ่นที่ 5

เธอบอกว่า ชุมชนหัวตลาดเดิมมีศูนย์กลางอยู่ในตำบลอานาจะรุ ต่อมาช่วงเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2550 เทศบาลได้ตั้งชื่อชุมชนเป็นชุมชนหัวตลาดพร้อมกับอีก 3 ชุมชน คือ ชุมชนอานาจะรุ ชุมชนอานาจะชุงา และชุมชนคลองช้าง ซึ่งต่างก็เป็นชุมชนที่ผู้คนมีความหลากหลายวัฒนธรรม รวมตัวและก่อกลุ่มกันจนเป็นชุมชนสำคัญในเมืองปัตตานี

นอกจากนี้ยังมีท่าเรือขนาดเล็กอยู่ริมแม่น้ำสำหรับให้ประชาชนข้ามฝั่งไปยังฝั่งตรงข้ามของแม่น้ำปัตตานี พร้อมกันนี้ยังมีท่าเรือประมงขนาดเล็กเพื่อเป็นท่าสำหรับจอดเรือ และขนถ่ายอาหารทะเลสดๆ มาขายทั้งตอนเช้าและตอนเย็นเป็นประจำทุกวัน ทำให้ชาวบ้านทั่วไปเรียกถนนสายนี้ว่า “หัวตลาด”

ทั้งนี้ชุมชนหัวตลาดเป็นที่ลุ่ม ถูกน้ำท่วมในฤดูฝน ลักษณะพื้นที่ลาดเอียง จากทิศใต้ไปทางทิศเหนือ มีแม่น้ำปัตตานีไหลผ่านเป็นแม่น้ำสำคัญ มีน้ำตลอดปี ใช้ประโยชน์ในด้านการประมง เลี้ยงสัตว์ และด้านกิจการประปา ใช้เป็นแหล่งน้ำดิบ ในการผลิตน้ำประปา ให้แก่ประชาชนทั้งในเขตเทศบาลและนอกเขตเทศบาล ลักษณะเป็นดินร่วนปนทราย การระบายน้ำไม่ค่อยดี ไม่เหมาะในการปลูกข้าว พืชสวนพืชไร่

ชุมชนหัวตลาด มีประชากรเกือบ 2 พันคน อาชีพส่วนใหญ่คือ รับราชการ ลูกจ้าง หน่วยงานรัฐ พนักงานบริษัท เอกชน อาชีพประมงทะเล อาชีพค้าขายอาชีพธุรกิจส่วนตัว ปัจจุบันยังคงมีบ้านโบราณแบบจีน ทั้งชั้นเดียวและสองชั้นปรากฏให้เห็น คาดว่าจะมีอยู่ประมาณ 323 หลังคาเรือน ซึ่งยังคงใช้เป็นที่อยู่อาศัยเปิดเป็นร้านค้าต่าง ๆ ขณะที่บางหลังมีการประยุกต์ให้เป็นที่อยู่ของนกแอ่น

บริเวณหัวถนนของถนนอาเนาะรู เคยขุดพบประตูเมือง และมีประตูเมืองอีกแห่งหนึ่งอยู่ใกล้วัดนิกรชนาราม หรือที่เรียกกันว่า “วัดหัวตลาด” ซึ่งในอดีตถนนแห่งนี้มีที่ทำการเก็บภาษีจังกอบ สำหรับสินค้าที่เข้ามาทางเรือ ซึ่งมีสินค้าที่นำมาจากประเทศเพื่อนบ้านและสินค้าจากหัวเมืองใกล้เคียง

ถนนสายนี้ยังมีสถานที่สำคัญที่ชาวบ้านเคารพนับถือ และเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนจีนทั่วเมือง บัดตานีคือศาลเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว หรือศาลเจ้าเล่งจูเกียง สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2407 โดยหลวงสำเร็จกิจการจางวาง ร่วมกับชาวจีนกลุ่มอื่นๆ ในเมือง บัดตานี โดยได้ร่วมกันบูรณะศาลเจ้าขึ้นมาใหม่

เดิมเรียกศาลนี้ว่า “ศาลเจ้าโจ้ว ชู กง” ตามชื่อพระสำคัญคือพระโจ้ว ชู กง ซึ่งหลวงจีน คณานุกรักษ์ ได้ไต่ถามเชิญมาจากศาลเจ้าที่บ้านกรือเซะ ต่อมานิยมเรียกชื่อใหม่ว่า “ศาลเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว”

แต่บัดนี้ชุมชนหัวตลาด ประกอบด้วยผู้คนมากมายหลากหลายศาสนา หลากหลายวัฒนธรรม และ เชื้อชาติ ทั้งชาวจีน มลายูปัตตานี และชาวไทย ซึ่งต่างก็พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มีความเป็นพี่เป็นน้อง รักใคร่กลมเกลียวดังเช่นในอดีตที่ผ่านมา

ดังจะเห็นได้จากที่นางพรรณวดี ศักดาอุโฆษกุล ร้าน *สินปักษ์ไต้* หนึ่งในสมาชิกชุมชนแห่งนี้ ที่ย้ายเข้ามาอยู่ที่บ้านสามีตั้งแต่ช่วงก่อนเกิดสถานการณ์แล้วว่าเมื่อมีกิจกรรมทางศาสนาหนึ่งศาสนาใดทุกคนในชุมชนก็จะร่วมมือร่วมใจช่วยเหลือกิจกรรม

นั้นๆ โดยไม่ถือว่าตนเป็นคนศาสนาอื่น และแต่เดิมแถบหน้าศาลเจ้าแม่เป็นตลาดที่มีสินค้าจำหน่ายมากมาย เพราะมีผู้คนที่นับถือศรัทธาเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวเดินทางมาสักการะเจ้าแม่มากมาย ตนจึงลองเปิดค้าขายอาหารทะเลแห่ง เป็นร้านแรกของย่านนี้ ซึ่งก็ขายดีมาก แต่เดี๋ยวนี้ต้องเลิกขาย เพราะไม่มีลูกค้าเลย

นางพรรณวดีเล่าด้วยว่า แต่ก่อนแถบศาลเจ้าแม่มีบ้านเก่าๆ อายุหลายสิบปีหรือเป็นร้อยปี หลายหลังที่ปล่อยให้ว่างเปล่าและรกร้าง เมื่อมีคนมาซื้อบ้านก็ต้องรื้อ แล้วสร้างใหม่เป็นตึก เพราะกลัวบ้านพัง แต่บ้านของตนที่อาศัยอยู่ปัจจุบันเป็นบ้านของสามีซึ่งเก่าแก่มาก แต่ตนก็ไม่ได้คิดจะรื้อหรือสร้างใหม่ เพราะเห็นว่าสภาพยังคงใช้ได้อยู่

“ความเป็นอยู่ของคนในนี้ก็ยิ่งพึ่งพากันดี แต่ก็กลัวสถานการณ์ความไม่สงบที่เกิดขึ้นเหมือนกัน ตอนนี้ชุมชนหัวตลาดค่อนข้างเงียบเหงา อาจเพราะมีสาเหตุมาจากสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ทำให้ความครึกครื้นของผู้คน และรถราที่เคยวิ่งไม่ขาดสายจางหายไป ไม่เหมือนสมัยก่อน เด็กๆ สามารถออกมาวิ่งเล่นหน้าบ้านได้จนถึงตีตกตีเพราะไม่ต้องหวาดระแวง” เจ้าของร้าน *สินปักษ์ไต้* เล่าด้วยน้ำเสียงเรียบเฉยพร้อมกับชี้ไม้ชี้มือให้ดูถนนที่เงียบเหงา

เจ้าของร้านสินปักษ์ได้ยังบอกว่าชุมชนหัวตลาดยังมีปัญหาด้านการย้ายถิ่นของประชาชน เพราะเกิดปัญหาว่างงาน รายได้ไม่เพียงพอ หลายคนจึงตัดสินใจอพยพไปอยู่ที่อื่นๆ ที่เศรษฐกิจการค้าขายดีกว่า นอกจากนี้ยังมีปัญหาสังคมเกิดขึ้น เช่น ปัญหายาเสพติด วัยรุ่นรวมกลุ่มกันเที่ยวยามค่ำคืน ไม่ค่อยเชื่อฟังคำสั่งสอนของพ่อแม่

แต่สิ่งที่น่าเศร้า คือภาพการชำรุดทรุดโทรมและสูญหายไปของบ้านเก่าย่านชุมชนหัวตลาด ทั้งที่เกิดจากการเสียหายตามอายุขัยของสิ่งปลูกสร้าง และการรื้อสร้างตึกหรือบ้านแบบใหม่ตามกระแสนิยม บางครั้งก็เกิดไฟไหม้ เกิดอุบัติเหตุ ยิ่งทำให้บ้านเก่ารูปแบบจีนแถบนี้ต้องเสียหายไปในเวลาที่รวดเร็วมากยิ่งขึ้น

ขณะที่ในมุมมองของคนรุ่นใหม่ลูกหลานของชาวชุมชนหัวตลาดอย่าง ชีรพัฒน์ อมรสกุล นักศึกษาชั้นปีที่ 1 สาขานวัตกรรมการออกแบบสื่อและการผลิตสื่อ คณะวิทยาการสื่อสาร ม.อ. วิทยาเขตปัตตานี กล่าวว่า แต่ก่อนแถบนี้เป็นบ้านเรือนของคนจีนที่ร่ำรวยตระกูลดังในปัตตานี ก่อนเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบแถบนี้จะมีผู้คนนับร้อยนับพันที่ศรัทธาต่อเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวมาสักการบูชาที่ศาลเจ้าแถบนี้จึงคึกคักด้วยขบวนนักท่องเที่ยวจากหลากหลายพื้นที่ รถนักท่องเที่ยวจะจอดเรียงรายเป็นแถวยาว

รถราผ่านไปผ่านมาไม่ขาดสาย สังเกตได้จากร้านอาหาร ร้านค้า ขายของแห้ง และของสักการบูชาองค์เจ้าแม่ที่ยังหลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน

ลูกหลานชุมชนหัวตลาดผู้นี้ บอกว่าเนื่องจากพื้นที่ของชุมชนเป็นที่ดินของเอกชน จึงทำให้ขาดการสนับสนุนในการพัฒนา ทราบว่าเคยมีเทศบาลให้ทุนมาปรับปรุงสภาพพื้นที่ มีการขยับขยายพื้นที่ถนนสนับสนุนบทบาทสีบ้านให้ดูดีขึ้น แต่สภาพตัวบ้านก็เก่าทรุดโทรม แล้วก็ผูกพันไปตามกาลเวลา

“ถ้าสังเกตดีๆ จะเห็นว่า บ้านเรือนทั้งแถบส่วนใหญ่จะปิดสนิทเงียบเชียบเหมือนไม่มีคนอยู่ และยังทราบมาอีกว่า บ้านหลายหลังประกาศขายต่อกันมาหลายมือ แต่ถ้าใครอยากจะได้เห็นประตูบ้านเปิดก็ต้องรอวันสมโภชเจ้าแม่ฯ เพราะเค้าจะเปิดบ้านต้อนรับขบวนพระที่แห่เยี่ยมบ้านเพื่อเสริมสิริมงคลแก่ตนเอง” ชีรพัฒน์กล่าว

สภาพชุมชนเก่าแก่แห่งนี้ที่ร่องรอยของวันวานกำลังเลือนหายไปมากขึ้น นับเป็นเรื่องที่ทำนายชาวชุมชนหัวตลาดและหน่วยงานราชการ ที่จะหาหนทางร่วมกันต่อลมหายใจแห่งอดีตทางวัฒนธรรมของชุมชนแห่งนี้ให้คงอยู่ต่อไป ทั้งนี้ก็เพื่อเก็บรักษาประจักษ์พยานอันสำคัญของการก่อร่างสร้างเมืองอันเป็นรากฐานสำคัญที่ทำให้ปัตตานีเจริญรุ่งเรืองมาจนปัจจุบัน (๕)

อ้างอิง

สัมภาษณ์ น.ส. นพมาศ พรหมนุชาธิป ผู้นำชุมชนหัวตลาด

สัมภาษณ์นางพรรณวดี ศักดาอุโฆษกุล ร้านสินปักษ์ได้

สัมภาษณ์นายชีรพัฒน์ อมรสกุล นักศึกษาชั้นปีที่ 1 สาขานวัตกรรมการออกแบบสื่อและการผลิตสื่อ คณะวิทยาการสื่อสาร

เอกสารจากสำนักงานส่งเสริมวัฒนธรรม จังหวัดปัตตานี

เอกสารแผนพัฒนาชุมชนหัวตลาดของเทศบาลเมืองปัตตานี